

31
godina

PRAVNI ŽIVOT

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

»Pravni život«, časopis za pravnu teoriju i praksu pojavio se 1952. godine kao zajedničko glasilo udruženja pravnika Srbije i Bosne i Hercegovine, a nešto docnije i Udruženja pravnika Crne Gore.

Pošto su ostala dva udruženja počela izdavati sopstvene časopise, »Pravni život« 1969. godine postaje glasilo Udruženja pravnika Srbije.

Časopis objavljuje teorijska istraživanja i studije iz jugoslovenskog i uporednog prava kao i materijale sa naučnih i stručnih skupova. U njemu se poklanja pažnja svemu onome što se u pravnom životu zbiva. Na njegovim stranama objavljuju se izabrane odluke iz sudske i arbitražne prakse, osvrti i prikazi novih knjiga kao i raznovrsni prilozi iz svakodnevne prakse. Kao glasilo Udruženja pravnika Srbije, časopis prati delatnost pravničke organizacije i o njima obaveštava čitaoce.

Dosadašnji urednici »Pravnog života« bili su: Mihailo Đorđević (1952–1969), dr Živojin Aleksić (1969–1975) i dr Milan Petrović (1975–1980).

**KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG**

Rule of Law Programme South East Europe

Projekti i publikacije Kopaoničke škole prirodnog prava predstavljaju poseban interes za UNESCO jer one nesumnjivo doprinose unapređenju ljudskih prava i jačanju Međunarodnog prava. Njihov cilj u potpunosti odgovara tekućem procesu reformi ljudskih prava u okviru sistema OUN.

(Iz obrazloženja Odluke UNESCO o dodeli pokroviteljstva Kopaoničkoj školi prirodnog prava od 6. juna 2005.)

Broj 9/2018 / Godina LXVII / Knjiga 607

1-776

Beograd

Glavni i odgovorni urednik
SLOBODAN PEROVIĆ

Redakcija
MIODRAG ORLIĆ, SLOBODAN PEROVIĆ,
RATOMIR SLIJEPČEVIĆ

Izdavački savet
Budimir Košutić, Petar Milutinović, Miroslav Paunović,
Slobodan Perović, Dragoljub Petrović,
Gordana Stanković, Miroslav Varićak

Izdavač
UDRUŽENJE PRAVNIKA SRBIJE
Beograd, Krunska 74
tel. 244-69-10
fax 244-30-24, poštanski fah 18
E-mail: upj@EUnet.rs
www.Kopaonikschool.org

Lektura i korektura
Dragana Beker

Kompjuterska obrada i prelom teksta
Javorina Beker

Pretplata za 2018. godinu iznosi: za fizička lica – 8.000 dinara,
za pravna lica – 16.000 dinara, za inostranstvo – 300 Eura,
Pretplata se vrši na žiro račun broj: 310-203539-17
Pretplata ne obuhvata tematske brojeve

Tiraž: 1.000 primeraka

Štampa: FUTURA, Petrovaradin

PRAVO I ZAPOVEST RAZUMA

Trideset prvi susret pravnika Kopaoničke škole prirodnog prava (13–17. decembar 2018) održava se sa opštom temom *PRAVO I ZAPOVEST RAZUMA*.

Tematska sadržina svih priloga domaćih i inostranih autora prilagođena je Heksagonu Kopaoničke škole prirodnog prava, i to: *Pravo na život, Pravo na slobodu, Pravo na imovinu, Pravo na intelektualnu tvorevinu, Pravo na pravdu i Pravo na pravnu državu*.

Za ovaj susret publikovano je 190 referata koji su raspoređeni u šest katedri i 23 sekcije. Objavljeni referati obuhvataju četiri toma »Pravnog života« br. 9–12/2018, na tri hiljade stranica štampanog teksta.

Redakcija ove tomove »Pravnog života« uručuje svojim čitaocima, učesnicima Kopaoničke škole prirodnog prava i široj pravničkoj javnosti u uverenju da ove knjige, zajedno sa knjigama iz ranijih godina, naučno i stručno uvećavaju biblioteku Kopaoničke škole prirodnog prava.

Redakcija

njegovog branioca trebalo navesti i oštećenog kao lice ovlašćeno na podnošenje prigovora.

- Brisati stav 2 člana 50 koji uskraćuje pravo oštećenom da razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz dok ne bude ispitan kao svedok.

- Uvesti pravnu a ne samo proklamatornu obavezu za tužilaštvo i sud da obaveštavaju oštećenog o odbacivanju krivične prijave, obustavi istrage, odustanju javnog tužioca od krivičnog gonjenja kao i o završetku istrage i podizanju optužnice.

VANJA BAJOVIĆ, LL.D.,
Assistant Professor, Faculty of Law,
University of Belgrade

POSITION OF THE INJURED PARTY
IN SERBIAN CRIMINAL PROCEEDING

Summary

In the paper is analyzed position and the rights of the injured party in Serbian criminal proceeding. An injured party is a person or legal entity whose personal or property right has been violated or jeopardized by a criminal offence. It is usually, but not necessarily the victim of the crime, having in mind that certain crimes can result in the loss of the victim (i.e. murder), where his close relatives have the status of injured persons. Therefore, the concept of injured party is broader than the term of "victim" used in numerous international documents. However, Serbian CPC of 2011 considerably marginalizes his/her position, compared to former CPC of 2001.

One of the most "powerful" right of the injured person in Serbian Criminal procedure is the right to become a prosecutor in certain cases. Regarding that, it is necessary to differentiate two groups of criminal offences in Serbian Criminal Code. The vast majority of crimes are prosecuted *ex officio* by the public prosecutor, based on the principle of compulsory prosecution. If the public prosecutor dismisses charges after the indictment is confirmed, the injured party is entitled to take over the prosecution, and become a prosecutor in the case (*an injured party as a subsidiary prosecutor*). According to previous Law, injured party could also become a subsidiary prosecutor during the investigation, not only after confirmation of indictment. In the second group are criminal offences prosecutable on the basis of private lawsuit. These are mostly less serious crimes usually resolved in summary proceedings that primarily endanger private, not public interest, such as minor injury, petty theft etc. The injured party is the only entitled prosecutor for these offences, where he has a position of the so-called "private prosecutor".

The first part of the paper deals with the right of the injured party in Serbian criminal proceeding, as well as in the light of the EU Directive 2012/29. The second part analyzes the position of an injured party as a subsidiary prosecutor. After that is analyzed the position of the injured party in the different cases of "negotiating justice", more precisely in the cases of conditional opportunity of criminal prosecution and in the case of plea bargaining. In the end is mentioned the practice of ECHR related to position of the victim.

ALEKSANDRA GRUEVSKA-DRAKULEVSKI

KAZNA DOŽIVOTNI ZATVOR U MEĐUNARODNOM,
EVROPSKOM I MAKEDONSKOM PRAVU

U V O D

Kazna doživotni zatvor je dozvoljena prema zakonu o ljudskim pravima, a mnoge države širom sveta je koriste za kažnjavanje nekih od najtežih zločina. Iako, svaka jurisdikcija može imati svoj sistem administriranja kazne, međunarodni i evropski zakoni o ljudskim pravima postavili su primenljiva ograničenja.¹

Doživotna kazna zatvora odnosi se na situaciju u kojoj se optuženi osuđuje da provede ostatak svog života u zatvoru nakon presude za izvršenje zločina.

Kada je u pitanju kazna zatvora, generalno, možemo istaći niz kritika u vezi sa činjenicom da u osnovi kazne zatvora leži represija, retributivnost, punitivnost, a sa druge strane, ona se primenjuje u svrhu reintegracije kriminalaca, što su izuzetno antagonistički ciljevi kazne zatvora. Štaviše, naglašava se pesimizam i razočarenje njegovih efekata. Krivično-pravna teorija govori pretežno o negativnim efektima kazne zatvora. Zatvor nije ostvario očekivane pozitivne efekte u smislu

Dr Aleksandra Gruevska-Drakulevski, profesor, Univerzitet "Sv. Kiril i Metodij", Pravni fakultet "Justinijan Prvi", Skoplje, Institut za kazneno pravo.

¹ Uključujući Međunarodnu konvenciju o građanskim i političkim pravima (MKGPP), Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (EKLP), tijela Vijeća Evrope i nacionalne jurisdikcije. Public International Law & Policy Group NL (2016) "The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law", Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>) (Pristupljeno: 11.6.2018).

resocijalizacije i socijalne adaptacije. Zatvor stigmatizira, širi “kriminalnu zaražu”, neutralizira, izolira osuđeno lice od svih pozitivnih uticaja zajednice, odaljuje od porodice, rada i profesionalnog angažmana. Zatvori su “škole” za osuđeničke. To se naročito odnosi na dugotrajno zatvaranje. Oni ne samo da nemaju pozitivan uticaj u smislu rehabilitacije i korekciju osuđenih lica, već proizvode recidiviste ili psihijatrijske slučajeve. U nekim slučajevima postoji adaptacija na zatvorske uslove koji u potpunosti onemogućavaju reintegraciju u društvu, fenomen koji se u teoriji objašnjava kao “prizonizacija”. Proces prizonizacije uništava psihološku i emocionalnu dobrobit zatvorenika. Prema njima ako zatvor psihološki uništava osuđena lica, onda njihovo prilagođavanje nakon izlaska iz zatvora može biti samo negativno, a sigurno je i posledica povratka u kriminal. Jer prizonizacija je toliko jaka i ima veliki uticaj, koji podriva ličnost i onemogućava normalno ponašanje i pozitivne društvene uloge. Intenzivan uticaj prizonizacije uslovljava povratak kriminalnom ponašanju.²

“Prema međunarodnim i evropskim dokumentima, kazna doživotni zatvor sama po sebi ne krši zabranu mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja. Međutim, oba sistema su postavila ograničenja na praksu kako bi se ona pridržavala standardima ljudskih prava. Komitet Ujedinjenih Nacija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) naglasili su potrebu da zatvorenici koji izdržavaju kazne doživotnog zatvora imaju mogućnost uslovnog otpuštanja na slobodu. Ovo bi trebalo da bude *de jure* i *de facto* mogućnost. Zatim, rehabilitacione mere moraju biti dostupne zatvorenicima.”³ Potvrđen je opšt trend zatvorskih sistema koji imaju za cilj rehabilitaciju zatvorenika, umesto da budu jednostavno retributivni. Dalje, trebalo bi da ima jasan i efikasan mehanizam za preispitivanje doživotne kazne zatvora. U suprotno, kazna bi mogla biti nekompatibilna sa zabranom mučenja.⁴

Kazna doživotni zatvor je najstrožija kazna koja se u Republici Makedoniji može izreći za ozbiljna krivična dela. Prema Krivičnom zakoniku Republike Makedonije (KZM)⁵ doživotni zatvor može se izreći za 25 krivičnih dela, s time što

² Za ovo vidi: *Gruevska Drakulevski, Aleksandra* (2016) “Zatvor i recidivizam”, Skopje: Studiorum – Centar za regionalni istraživanja i saradnja.

³ Public International Law & Policy Group NL (2016) “The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law”, Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>) (Pristupljeno: 11.6.2018).

⁴ *Ibid.*

⁵ Krivični zakonik (“Služben vesnik na Republika Makedonija” br. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011,

u našem Krivičnom zakoniku za dela počinjena namerno za koje zakon propisuje kaznu zatvora od 20 godina, za teške oblike ovih dela, zakon je alternativno propisao i kaznu doživotni zatvor. Za krivična dela za koja je propisana kazna doživotni zatvor, može se izreći kazna dugotrajni zatvor u trajanju od 40 godina. Kazna doživotni zatvor ne može se propisati kao glavna kazna.⁶ Kazna doživotni zatvor ne može se izreći učiniocu koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršio 21 godinu života.⁷

Dalje je u radu analizirana kazna doživotni zatvor u međunarodnom, evropskom i makedonskom pravu.

KAZNA DOŽIVOTNI ZATVOR U MEĐUNARODNOM I EVROPSKOM PRAVU

Kazna doživotni zatvor nije zabranjena u međunarodnim ljudskim pravima i podstiče se kao alternativa smrtnoj kazni. Međutim, postoje ograničenja u praksi prema međunarodnom pravu. Uprkos široko rasprostranjenoj upotrebi kao u vidu kazne u mnogim jurisdikcijama, kazna doživotni zatvor je i dalje kontraverzna. Član 10 (3) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP)⁸ predviđa da “penitencijarni sistem obuhvata tretman prema zatvorenicima čiji je osnovni cilj njihova reforma i socijalna rehabilitacija.”

Neki naučnici smatraju da je kazna doživotni zatvor jednaka smrtnoj kazni jer ona predstavlja samu sebi smrtnu kaznu. Nekoliko država je uvelo doživotnu zatvorsku kaznu za zamenu smrtne kazne, koja je snažno kritikovana u međunarodnom pravu i koja je protokolom 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) u evropskom sistemu zabranjena.⁹ Uprkos doživotnom zatvoru što je uo-

135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015 i 97/2017).

⁶ V. čl. 35 st. 1, 2, 3 KZM.

⁷ V. čl. 35 st. 4 KZM.

⁸ International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>. (Pristupljeno: 15.8.2018).

⁹ Protocol 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty in all circumstances art 1 (2002). https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P13_ETSI187E_ENG.pdf cit. u Public International Law & Policy Group NL (2016) “The Legality Of Life Imprisonment: Comparative Analysis Of International, European, And Dutch Law”, Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/>)

bičajena kazna širom sveta, različite jurisdikcije primjenjuju različite standarde i ograničenja kazne. Postoji nejasnoća oko definicije samog doživotnog zatvora, jer izraz "doživotna kazna zatvor" može značiti nešto bitno drugačije u zavisnosti od jurisdikcije. Doživotni zatvor može biti obavezan ili diskrecionan i može biti sa ili bez mogućnosti uslovnog otpusta. Svaki kazneni sistem ima različite pristupe zakonitosti doživotnog zatvora.¹⁰

Analiza sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava o doživotnom zatvoru pokazuje da kazna doživotni zatvor sama po sebi ne krši član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP).¹¹ Države članice imaju diskreciono pravo u određivanju dužine kazne. Međutim, ukoliko ne postoji mogućnost oslobađanja, ili ne postoji jasan i efikasan mehanizam za preispitivanje kazne doživotnog zatvora, to će učiniti kaznu da nije u skladu sa članom 3 EKLJP. Evropski sud o ljudskim pravima (ESLJP) je utvrdio da izgledi za puštanje na slobodu moraju postojati *de jure* i *de facto*. Međutim, države takođe imaju slobodu procene u određivanju oblika preispitivanja doživotne kazne zatvora. Slično tome, sama činjenica da se doživotna kazna može služiti u potpunosti ne čini je suprotno članu 3 EKLJP. U suštini, preispitivanje kazne doživotnog zatvora ne mora da dovede do otpuštanja zatvorenika. ESLJP jednostavno traži da postoji mogućnost da se osuđenik oslobodi i da postoji postupak za jasno i efikasno preispitivanje kazne doživotnog zatvora.¹²

[wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf](https://www.pilpg.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf) (Pristupljeno: 11.6.2018).

¹⁰ Public International Law & Policy Group NL (2016) "The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law", Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>) (Pristupljeno: 11.6.2018).

¹¹ *European Convention on Human Rights (ECHR)*, as amended by the provisions of Protocol No. 14 (CETS no. 194) as from its entry into force on 1 June 2010. The text of the Convention had previously been amended according to the provisions of Protocol No. 3 (ETS no. 45), which entered into force on 21 September 1970, of Protocol No. 5 (ETS no. 55), which entered into force on 20 December 1971, and of Protocol No. 8 (ETS no. 118), which entered into force on 1 January 1990, and comprised also the text of Protocol No. 2 (ETS no. 44) which, in accordance with Article 5 § 3 thereof, had been an integral part of the Convention since its entry into force on 21 September 1970. All provisions which had been amended or added by these Protocols were replaced by Protocol No. 11 (ETS no. 155), as from the date of its entry into force on 1 November 1998. As from that date, Protocol No. 9 (ETS no. 140), which entered into force on 1 October 1994, was repealed and Protocol No. 10 (ETS no. 146) lost its purpose. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf. (Pristupljeno: 18.9.2018).

¹² Public International Law & Policy Group NL (2016) "The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law", Legal Memorandum, May 2016.

Takođe, treba napomenuti stav Komiteta za prevenciju torture Saveta Evrope (KPT) koji u svom izveštaju i analize kazne doživotnog zatvora u Rumuniji i Švajcarskoj smatrao da je "nečovečno zatvoriti osobu doživotno bez ikakve realne nade da se oslobodi".¹³

Širom Evrope, kazna doživotni zatvor je najstrožija kazna koja se može izreći, za razliku od međunarodnog nivoa, smrtna kazna je zabranjena. Međutim, slično u međunarodnom sistemu, ESLJP i drugi akteri nameću ograničenja upotrebe i primene doživotnog zatvora u Evropi. Evropski sud za ljudska prava razvio je ova ograničenja u svojoj značajnoj jurisprudenciji o doživotnom kažnjavanju. Ograničenja se odnose na postupanje sa zatvorenicima kojima je izrečena kazna doživotni zatvor, kao i periodično preispitivanje njihove kazne. U Evropi, fokus je na rehabilitaciju zatvorenika, nasuprot kažnjavanju. Takođe je neophodno obezbediti zatvorenicima da izdržavaju doživotne kazne sa realnim izgledima za puštanje na slobodu. Uprkos diskreciji država u sprovođenju ovih standarda, ako se nacionalni sistemi krivičnog pravosuđa širom Evrope ne susreću s njima, ESLJP može zaključiti da krši član 3 EKLJP.¹⁴

Mnoge evropske države ukidaju kaznu doživotni zatvor i uvode dugotrajni zatvor u trajanju od 15, 20, 30 i 40 godina zatvora. Nasuprot tome, postoje države koje u svom zakonodavstvu imaju kaznu doživotni zatvor bez prava na pomilovanje i bez prava na uslovno puštanje na slobodu. U Republici Makedoniji izriče se doživotni zatvor sa mogućnošću za uslovni otpust nakon izdržanih 25 godina (pre novele KZM, ovaj formalni kriterijum je bio postavljen na izdržanih najmanje 15 godina).¹⁵

<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf> (Pristupljeno: 11.6.2018).

¹³ KPT je pozvao Rumuniju i Švajcarsku da izmene zakon kako bi omogućili da se određeni zatvorenici razmotre za puštanje na slobodu. Komitet je takođe otišao dalje i izjavio da zatvorenici treba da budu u mogućnosti da učestvuju u konstruktivnim aktivnostima koje bi im omogućile da se poprave. Cit. u Public International Law & Policy Group NL (2016) "The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law", Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>) (Pristupljeno: 11.6.2018).

¹⁴ Public International Law & Policy Group NL (2016) "The Legality of Life Imprisonment: Comparative Analysis of International, European, and Dutch Law", Legal Memorandum, May 2016. (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>) (Pristupljeno: 11.6.2018).

¹⁵ V. čl. 36 st. 4 KZM.

Imajući u vidu da je smrtna kazna zabranjena u sistemu Evrope, kazna doživotni zatvor je najstrožija kazna koja je na raspolaganju. Kao i međunarodni sistem, ograničenja su nametnuta i na korišćenje i primenu doživotnog zatvora u Evropi. To je uglavnom predviđeno sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP).¹⁶

U nekim državama, na primer, u Kanadi i u nekim američkim državama, kazna doživotni zatvor može se izreći čak i za saobraćajne delikte.¹⁷

U mnogim evropskim zemljama, kazna doživotni zatvor je efikasno ukinuta. Mnoge zemlje čije su vlade ukinule kaznu doživotni zatvor i zatvor sa neodređeno trajanje, bili su pod kulturnim uticajem ili kolonizacije od strane Španije ili Portugalije¹⁸ i predviđale takve zabrane u svojim trenutnim ustavima (uključujući Portugaliju, ali ne i Španiju).

Mnoge evropske zemlje su ukinule sve oblike zatvora na neodređeni period, uključujući i Srbiju,¹⁹ Hrvatsku²⁰ i Španiju,²¹ koje su utvrdile maksimalnu kaznu na trajanju od 30-40 godina (za svaku osudu, što u praksi zadržava princip doživotnog zatvora pod drugo ime (zatvor na neodređeno vreme, Bosne i Hercegovine,²² u maksimalnom trajanju od 45 godina, kao i Portugal, koja je ukinula sve oblike

¹⁶ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf. (Pristupljeno na: 15.8.2018).

¹⁷ Criminal Code of Canada, <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/FullText.html>. (Pristupljeno na: 25.3.2018).

¹⁸ Ova kazna ne postoji u svim zemljama. Portugalija je prva zemlja na svetu koja je ukinula doživotnu kaznu sa zatvorskim reformama Sampajo e Melo 1884. godine. Međutim, u zemljama u kojima se može izreći kazna doživotnog zatvora, možda postoje formalni mehanizmi za traženje uslovnog otpusta nakon određenog roka kažnjavanja. To znači da osuđeni ima priliku da izdrži ostatak kazne (dok ne umre) izvan zatvora. Uslovno puštanje na slobodu obično je uslovljeno ranijem i budućim ponašanjem osuđene osobe, uz mogućnost određenih ograničenja ili obaveza. Nasuprot tome, kada osuđeni u potpunosti otsluži kaznu zatvora, pušta se na slobodu. Vreme provedeno u zatvoru i uslovi za odobravanje uslovnog otpusta su različiti u svakoj jurisdikciji. Međutim, vrijeme dok ne dobijete pravo da podnesete zahtev za uslovno otpuštanje ne govori ništa o stvarnom datumu puštanja na uslovni otpust. U većini zemalja širom sveta, osoba koja je osuđena na uslovnu kaznu nakon izricanja kazne doživotnog zatvora obično se uslovno oslobađa do kraja svog prirodnog života.

¹⁹ Čl. 45, Krivični zakonik (Sl. glasnik RS br. 85/05, 88/05 - ispravka, 107/05 - ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13). (<http://www.fb.bg.ac.rs/download/Pitanja/Krivicni%20zakonik%20RS.pdf>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

²⁰ Čl. 46, Kazneni zakon (Pročišćeni tekst zakona, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, na snazi od 20.10.2017). (<https://www.zakon.hr/z/98/kazneni-zakon>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

²¹ file:///C:/Users/User/Downloads/Spain_CC_am2013_en.pdf. (Pristupljeno na: 18.9.2018).

²² Čl. 43, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine. (<http://www.fbihvlada.gov.ba/bo-sanski/zakoni/2003/zakoni/47bos.htm>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

doživotnog zatvora u 1884. godini i izriče maksimalnu kaznu od 25 godina, dok su Norveška (*de jure*) i Španija (*de facto* od 1993 do februara 2018, pitanje o kome se sada raspravlja je ponovno uvođenje *de jure* doživotni zatvor, njena zajednička praksa pre nego što postane demokratija u 1978-1983 godine) ukinule su kaznu doživotnog zatvora, ali su zadržali i druge oblike zatvora na neodređeno vreme.

U Evropi, jedine zemlje u kojima zakon izričito predviđa doživotni zatvor bez mogućnosti pomilovanja su neki sastavni delovi Velike Britanije (Engleska, koja uključuje Vels, jer nije prenešena nadležnost i pravni sistem Engleske jer je još uvek na snazi u Velsu), Holandija, Slovačka i Bugarska.²³

U Južnoj i Centralnoj Americi, Hondurasu, Nikaragvi, El Salvadoru, Kostariki, Venecueli, Kolumbiji, Urugvaju, Boliviji, Ekvadoru i Dominikanskoj Republici je ukinuta kazna doživotni zatvor. Maksimalna kazna je 75 godina u El Salvadoru, 60 u Kolumbiji, 50 u Kostariki i Panami, 40 u Hondurasu, 35 u Ekvadoru, 30 u Nikaragvi, Boliviji, Urugvaju i Venecueli, i 25 godina u Paragvaju. Brazil ima maksimalnu kaznu od 30 godina u skladu sa pisanim zakonom smrtne kazne predviđena zakonom za zločine počinjene tokom rata (za ratne zločine, kao što je izdaja, dezertstvo i pobune).

U Sjedinjenim Državama, izvještaj iz 2009 godine u Proektu kažnjavanja²⁴ predloženo je da se doživotno zatvaranje ukine bez mogućnosti za uslovni otpust. Međutim, zvaničnici pretstavnici SADA²⁵ za sprovođenje zakona su se suprotstavili predloženom ukidanju.²⁶

Papa Francis je predložio ukidanje smrtne kazne i doživotnog zatvora na sastanku sa predstavnicima Međunarodnog udruženja za krivično pravo. On je

²³ Criminal Code of Bulgaria (1968, amended 2010), Chapter 4, Section 1, Čl. 37(2). http://www.legislationline.org/download/action/download/id/7578/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf. (Pristupljeno na: 25.3.2018).

²⁴ <http://www.sentencingproject.org/>. (Pristupljeno na: 26.3.2018).

²⁵ Neke presude, posebno u Sjedinjenim Državama, prelaze maksimalni ljudski život i stoga se smatraju *de facto* doživotnim kaznama. Pored toga, za naročito grozomorne zločine, sudovi ponekad dodaju još godina, bez obzira na kaznu doživotnog zatvora, kako bi se osiguralo da neće dobro ponašanje dovesti do oslobađanja lica. Na primer, Arijel Kastro, koji je oteo Mišel Najt, Amanda Beri i Gina De Hesus sa ulice Klivlenda, u 2013. je osuđen na doživotnu robiju "plus 1.000 godina" za 937 poena, uključujući otmice, silovanja i ubistva. Sudovi u Južnoj Africi izrekli su najmanje dve presude koji prelaze jedan vek (Mojsej Sitole, čija presuda prelazi dva milenijuma i Judin de Kok). CNN, By Elliott C. McLaughlin and Pamela Brown. "Cleveland kidnapper Ariel Castro sentenced to life, plus 1,000 years - CNN.com" (<https://edition.cnn.com/2013/08/01/justice/ohio-castro/index.html>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

²⁶ Kevin Johnson (22 July 2009). "Report wants life without parole abolished". USA Today. https://usatoday30.usatoday.com/news/washington/2009-07-22-lifers_N.htm. (Pristupljeno na: 25.3.2018).

takođe izjavio da doživotni zatvor, nedavno uklonjen iz zakona o kažnjavanju Vatikana, je samo varijacija smrtne kazne.²⁷

Većina diskusija o doživotnom zatvoru na međunarodnom nivou usredsređeno je na doživotni zatvor za maloletne prestupnike. Nekoliko zemalja širom sveta dozvoljavaju maloletnicima da budu osuđeni na doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog otpusta ili pomilovanja; tako su na primer, Antigva i Barbuda, Argentina (stariji od 16 godina),²⁸ Australija, Belize, Brunei, Kuba, Dominika, Sveti Vinsent i Grenadini, Solomonska ostrva, Šri Lanka i Sjedinjene Američke Države. Prema studiji Pravnog fakulteta na Univerzitetu u San Francisku, samo SAD su imali maloletnike koji su služili takve kazne u 2008 godini.²⁹ U 2009 godini, Human Rights Watch³⁰ procenjuje da postoji 2,589 mladih prestupnika koji služe doživotne kazne bez mogućnosti uslovnog otpusta u Sjedinjenim Američkim Državama.^{31/32} SAD su lideri po broju kazne doživotnog zatvora (i za odrasle i za maloletna lica), sa stopom od 50 ljudi na 100.000 stanovnika.³³

Međunarodni standardi za tretman zatvorenika osuđeni na doživotnu zatvorsku kaznu i druge dugotrajne zatvorske kazne

Za tretman lica osuđena na kaznu doživotnog zatvora najvažnija su dva međunarodna dokumenta, revidirana Standardna minimalna pravila za postupanje

²⁷ Francis X. Rocca (23 October 2014). "Pope Francis calls for abolishing death penalty and life imprisonment". *Catholic News Service*. (<https://archive.is/20141024002736/http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/1404377.htm>). (Pristupljeno na: 25.3.2018).

²⁸ Mecon, "InfoLEG - Ministerio de Economía y Finanzas Públicas - Argentina". *mecon.gov.ar*. (<https://web.archive.org/web/20160109182945/http://infoleg.mecon.gov.ar/infolegInternet/anexos/110000-114999/114167/texact.htm>). (Pristupljeno na: 25.3.2018).

²⁹ "Laws of Other Nations". (https://web.archive.org/web/20150627124859/http://www.usfca.edu/law/jlwop/other_nations/). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

³⁰ <https://www.hrw.org>. (Pristupljeno na: 26.3.2018).

³¹ Executive Summary: The Rest of Their Lives: Life without Parole for Child Offenders in the United States", 1 May, 2008. (<https://www.hrw.org/report/2008/05/01/executive-summary-rest-their-lives/life-without-parole-youth-offenders-united>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

³² "State Distribution of Youth Offenders Serving Juvenile Life Without Parole (JLWOP)". Human Rights Watch. 2 October 2009. Retrieved 3 August 2011. (<https://www.hrw.org/news/2009/10/02/state-distribution-youth-offenders-serving-juvenile-life-without-parole-jlwop>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

³³ "The Sentencing Project News - New Publication: Life Goes On: The Historic Rise in Life Sentences in America". *sentencingproject.org*. (https://web.archive.org/web/20131018011248/http://www.sentencingproject.org/detail/news.cfm?news_id=1636&id=107). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

sa zatvorenicima (Nelson Mandela pravila)³⁴ i Evropska zatvorska pravila,³⁵ a naročito Preporuka Rec (2003) 23 Komiteta ministara država članica za upravljanje od strane zatvorske uprave sa zatvorenicima osuđeni na kaznu doživotni zatvor i druge dugotrajne kazne zatvora.³⁶ Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima (NMP) je prvi dokument koji garantuje pravni status osobe osuđene na zatvorsku kaznu u toku izdržavanja kazne. Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima su među prvim i najstarijim pravilima (mera) koje se odnose na tretman lica osuđenih na kaznu zatvora.³⁷ Na isti način se one odnose na lica osuđenih na kaznu doživotnog zatvora. Evropska zatvorska pravila, posebno u članu 103.8 precizira da "Posebnu pažnju treba posvetiti određivanju odgovarajućih programa i režima za izdržavanje doživotne kazne zatvora i ostale dugoročne kazne zatvora." Doneta je i Preporuka Rec (2003) 23.

Kazna doživotni zatvor u Republici Makedoniji (legislativni i praktični aspekti)

Sistem krivičnih sankcija u Republici Makedoniji je definisan sa Krivičnim zakonikom Republike Makedonije (KZM).³⁸

³⁴ Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima (Pravila Nelsona Mandela) (Rezolucija koju je Generalna skupština usvojila 17. decembra 2015 (nakon izveštaja Trećeg komiteta (A / 70/490)). [United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2015 [on the report of the Third Committee (A/70/490)].

³⁵ Evropska zatvorska pravila (Preporuka Rec (2006) 2 Komiteta ministara državamačlanicama) (usvojen od strane Komiteta ministara 11. januara 2006. na 952. sastanku za menika ministara). [Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec (2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules1 (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies)].

³⁶ Preporuka Rec (2003) 23 Saveta Evrope Komitetu ministara državama članicama o upravljanju zatvorskom upravom sa zatvorenicima osuđenim na doživotnu kaznu zatvora i druge dugotrajne kazne zatvora (usvojen od strane Komiteta ministara 9. oktobra 2003. godine na 855. sastanku zamjenici ministara) [Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies)]. <https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%282003%29+23+on+the+management+of+life+sentence+and+other+long+term+prisoners.pdf/bb16b837-7a88-4b12-b9e8-803c734a6117>. (Pristupljeno na: 23.3.2018).

³⁷ Arnaudovski, Lj./ Gruevska-Drakulevski, A. (2011) "Zakon za izvršavanje na sankcije: integralen tekst so predgovor, kratki objasnunvanja i registar na poimite so prilozhi", Skopje: "Studiorum"-Centar za regionalni istraživanje i sorabotka.

³⁸ Krivičen zakonik ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011,

Tako, krivične sankcije uključuju kazne, alternativne mere, mere bezbednosti i vaspitne mere čije izvršavanje je regulisano sa Zakonom o izvršenju sankcija (ZIS)^{39,40} Za krivična dela mogu se izreći sledeće kazne: 1) zatvor, 2) parična kazna, 3) zabrana obavljanja profesije, delatnosti ili dužnosti, 4) zabrana upravljanja motornim vozilom, 5) proterivanje stranca iz zemlje i 6) zabrana za prisustvo na sportskim takmičenjima.^{41,42} Zatvor se može izreći samo kao glavna kazna.⁴³ Zatvor ne može biti kraći od trideset dana ili duži od 20 godina. Za krivična dela za koja je propisana i kazna doživotni zatvor, može se izreći kazna dugotrajni zatvor u trajanju od 40 godina.⁴⁴ Ako je za krivično delo učinjeno sa namerom propisana kazna zatvora u trajanju od 20 godina, za teške oblike ovog krivičnog dela može se propisati i kazna doživotni zatvor.⁴⁵

Izricanje kazne doživotnog zatvora ne može se odrediti kao jedina glavna kazna.⁴⁶ Kazna doživotni zatvor ne može se izreći počiniocu koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije napunio 21 godine života.⁴⁷

Osuđeni na kaznu doživotni zatvor ne može biti uslovno otpušten pre izdržanih najmanje 25 godina.⁴⁸ Prema Krivičnom zakoniku Republike Makedonije, kazna doživotni zatvor je predviđen za sledeća krivična dela: ubistvo,⁴⁹ sek-

135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015 i 97/2017).

³⁹ Zakon za izvršavanje na sankciite ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br.2/2006, 57/2010 i 170/2013, 43/2014, 166/2014, 33/2015 i 98/2015).

⁴⁰ Čl. 1 st. 2 ZIS.

⁴¹ Čl. 33 st. 1 KZM.

⁴² Čl. 48-a, KZM. Vrste alternativnih mera: Alternativnim mjerama koji se mogu izreći počilaca krivičnih djela: 1) uslovna osuda; 2) uslovnaosuda sa zaštitnim nadzorom; 3) uslovni prekid krivičnog postupka; 4) opštakorisni rad; 5) sudskaopomena i 6) kućni zatvor. Čl. 61, KZM. Vrste mera bezbednosti: Ove bezbednosne mere mogu se izreći počinilaca krivičnih dela: 1) obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, 2) obaveznoe psihijatrijsko lečenje na slobodi, 3) obavezno lečenje alkoholičara i narkomana i 4) medicinsko-farmakološki tretman počinilaca seksualnog napada na dete do 14 godina.

⁴³ Čl. 33 st.2 KZM.

⁴⁴ Čl. 35 st.1 KZM.

⁴⁵ Čl. 35 st.2 KZM.

⁴⁶ Čl. 35 st. 3 KZM.

⁴⁷ Čl. 35 st.4 KZM.

⁴⁸ Čl. 36 st.4 KZM.

⁴⁹ Čl. 123 st. 2 i 3 KZM.

sualni napad na dete mlađe od 14 godina,⁵⁰ razbojništvo,⁵¹ razbojnička krađa,⁵² iznuda,⁵³ napad avijona, brodova ili fiksna platforma,⁵⁴ ugrožavanje bezbednosti vazdušnog saobraćaja,⁵⁵ priznavanje okupacije,⁵⁶ ubistvo predstavnika najviših državnih organa,⁵⁷ kažnjavanje za najteže oblike kriminala,⁵⁸ suprotstavljanje pretpostavljenom,⁵⁹ napad na vojno lice u vršenju svoje dužnosti,⁶⁰ neprijavlivanje priprema krivičnog dela,⁶¹ terorizam,⁶² genocid,⁶³ zločine protiv čovječnosti,⁶⁴ ratne zločine protiv civilnog stanovništva,⁶⁵ ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika,⁶⁶ ratni zločin protiv ratnih zarobljenika,⁶⁷ upotreba nedozvoljenih sredstava borbe,⁶⁸ zloupotreba hemijskog ili biološkog oružja,⁶⁹ protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja,⁷⁰ međunarodni terorizam,⁷¹ ugrožavanje osoba pod međunarodnom zaštitom⁷² i uzimanje taoca.⁷³

⁵⁰ Čl. 188 st. 2 KZM.

⁵¹ Čl. 237 st. 5 KZM.

⁵² Čl. 238 st. 5 KZM.

⁵³ Čl. 258 st. 4 KZM.

⁵⁴ Čl. 302 st. 3 KZM.

⁵⁵ Čl. 303 st. 3 KZM.

⁵⁶ Čl. 306 KZM.

⁵⁷ Čl. 309 KZM.

⁵⁸ Čl. 327 st. 2 i 3 KZM.

⁵⁹ Čl. 330 st. 5 KZM.

⁶⁰ Čl. 333 st. 4 KZM.

⁶¹ Čl. 363 st. 2 KZM.

⁶² Čl. 394-b st. 1 KZM.

⁶³ Čl. 403 KZM.

⁶⁴ Čl. 403-a KZM.

⁶⁵ Čl. 404 st. 1 i 2 KZM.

⁶⁶ Čl. 405 KZM.

⁶⁷ Čl. 406 KZM.

⁶⁸ Čl. 407 st. 3 KZM.

⁶⁹ Čl. 407-b st. 3 KZM.

⁷⁰ Čl. 409 st. 2 KZM.

⁷¹ Čl. 419 st. 3 KZM.

⁷² Čl. 420 st. 3 KZM.

⁷³ Čl. 421 st. 3 KZM.

Kazne doživotnog zatvora izvršavaju se u zatvorenim institucijama.⁷⁴ Prema makedonskom zakonodavstvu, u ustanovama zatvorenog tipa izvršava se zatvorska kazna u trajanju više od tri godine, kao i kazna zatvora u trajanju od šest meseci prema povratnicima koji su ranije bili osuđivani na kaznu zatvora.⁷⁵ Samo u KPD Idrizovo postoji posebno odeljenje za žene osuđene na zatvorsku kaznu za celu teritoriju Republike Makedonije. Takođe, KPD Idrizovu je jedina kaznena ustanova za izvršenje kazne doživotnog zatvora izrečene muškarcima i ženama, kako za muškarce tako i za strane državljane i lica bez državljanstva.⁷⁶

Osobe osuđene na kaznu doživotni zatvor, izdržavaju kaznu u skladu sa odredbama za izvršenje kazne zatvora i uživaju sva prava i pogodnosti, osim onih ograničenih kućnog reda ustanove.⁷⁷ Zbog toga se odredbe ZISA i podzakonskih akata primenjuju na osobe koje su osuđene na kaznu doživotnog zatvora.

Na lica osuđena na kaznu zatvora primenjuju se sva pravila koja se odnose na njihova prava, ali i obaveze. Na primer, za njih važe isti standardi za smeštaj, ishranu, ličnu higijenu, odmor, zdravstvenu zaštitu, vaspitni rad, obrazovanje, slobodno vreme, sport i rekreacija, zaštitu njihovih prava sa upotrebom pravnih sredstava, itd.⁷⁸ Takođe, primenjuju se ista pravila disciplinske odgovornosti u slučaju disciplinske povrede.⁷⁹ Ali, u pogledu progresiranja, postoji specifična, odnosno, osuđena lica na kaznu doživotnog zatvora ne mogu progresirati iz zatvorenog u poluotvoreno odeljenje.^{80, 81}

⁷⁴ KPD Idrizovo i KPD Štip su zatvorske ustanova zatvorenog tipa sa visokim stepenom fizičke i materijalne sigurnosti. Ovo su zatvori za izvršenje zatvora za muškarce u trajanju više od tri godine i kazna zatvora preko šest meseci izrečene recidivistima koji su ranije bili osuđeni na kaznu zatvora. U ovim zatvorima postoji nekoliko odeljenja: prijemno odeljenje, zatvoreno, poluotvoreno i otvoreno odeljenje, odeljenje bolesne, starije zatvorenike, odeljenje osuđenih stranim državljanima i lica bez državljanstva. Vidi: *Arnaudovski, Lj./ Gruevska-Drakulevski, A.* (2011) "Zakon za izvršavanje na sankciite: integralen tekst so predgovor, kratki objasnuvanja i registar na poimite so prilozhi", Skopje: "Studiorum" - Centar za regionalni istraživanja i sorabotka. *Arnaudovski, Lj./ Gruevska-Drakulevski, A.* (2013) "Penologija" (prv i vtor del), Praven fakultet "Justinijan Prvi" vo Skopje, 2 Avgust S Štip, Skopje.

⁷⁵ Čl. 49 st. 1 ZIS.

⁷⁶ Godišni izveštai na Upravata za izvršavanje na sankciite na Republika Makedonija za rabotenjeto i sostojbata vo Kazneno popravnite i Vospitno popravnite ustanovi vo Republika Makedonija. (<http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=godizv>). (Pristupljeno na: 26.3.2018).

⁷⁷ Čl. 49 st. 2 ZIS.

⁷⁸ Čl. 101-175 ZIS.

⁷⁹ Čl. 176-191 ZIS.

⁸⁰ Čl. 154-155 ZIS.

⁸¹ Pravilnik za vremeto što treba da go pomine i uslovite što treba da gi ispolni osudeno lice vo ustanovata od opredelen vid ili vo soodvetno oddelenie na ustanovata od opšt vid (23.12.2011 godina), člen 10.

Zatim, postoje ograničenja u pogledu pogodnosti predviđene za zatvorsku populaciju. Odnosno ne mogu koristiti pogodnost što znači izlazak iz zatvora. S obzirom na činjenicu da je tretman zatvorenika osuđenih na kaznu doživotnog zatvora u zatvorenom odeljenju koji su svrstani u grupe V1 kao lica sa veoma visokim stepenom rizika, prema Uredbi o korišćenju pogodnosti osuđenih lica⁸² mogu koristiti sledeće pogodnosti: uređivanje životnog prostora sa ličnim predmetima, češće primanje paketa i primanje paketa sa većom težinom (10 i 15 kg), produžene posete u trajanju od 90 minuta, prestoj sa bračnim ili vanbračnim partnerom u posebnoj prostoriji bez nadzora. Dok, telefoniranje bez nadzora; posete van ustanove; slobodni izlazak iz institucije do 7 sati; odsustvo do 15 dana u toku godine, s time da odsustvo u toku meseca ne može biti duže od tri dana; puna ili delimična upotreba odmora van ustanove, ne mogu da koriste.⁸³

Na njima se primenjuju osnovni oblici tretmana: rad osuđenika, moralno i etičko vaspitanje i obrazovanje, slobodne aktivnosti (sport, rekreacija, kulturni i umetnički rad), osuđeničko samo-organizovanje i medicinsko psihološki tretman određenih kategorija zatvorenika (za neko vreme ili za ceo period izdržavanja kazne).⁸⁴ Na osnovu utvrđene potrebe koje su identifikovane u pojedinačnom programu tretmana, pored opšte mere tretmana mogu da se sprovedu i specifične tretmanske mere - tretman zatvorenika osuđeni na kaznu doživotni zatvor.⁸⁵ Tretman osuđenih na kaznu doživotni zatvor je određen specifičnim potrebama i karakteristikama osuđenih na doživotni zatvor i omogućava adaptaciju zatvorskih uslova života, smanjivanje negativnih efekata koji proizilaze iz dužine kazne i aktivno učešće u aktivnostima tretmana, prihvatanje odgovornosti za svoje devijantno ponašanje i učenje veština samokontrole koji bi smanjio potencijalni rizik od povreda u zatvoru i od ponovnog izvršenje krivičnog dela.⁸⁶

Ono što je možda najvažnije za osobe koje su osuđene na kaznu doživotni zatvor je mogućnost puštanja na uslovni otpust. To je, prema KZM, osuđen na kaznu doživotni zatvor ne može se uslovno otpustiti pre izdržavanje najmanje 25 godina zatvora. Pre novele KZM ovaj formalni kriterijum je bio postavljen na izdržanih najmanje 15 godina.

S obzirom na činjenicu da su većina kazni doživotnog zatvora izrečena tokom važenja ovog zakonskog rešenja, za ove osuđenike primenjuje se zakon

⁸² Pravilnik za načinot na koristenje na pogodnosti na osudeni lica ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br.173/2011).

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Upatstvo za opredeluvanje na vidovite i načinite na tretman na osudenite lica ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 173/2011).

⁸⁵ *Ibid.*, člen 31.

⁸⁶ *Ibid.*, člen 47.

koji je bio na snazi u vreme izvršenja krivičnog dela. Do sada, nekoliko osuđenika ispunjavaju formalni zahtev, imeno, već su odslužili 15 godina zatvora, ali nijedan od njih nije pušten na uslovni otpust. U ovom trenutku mogućnost da budu uslovno otpušteni je jedina nada za ovu kategoriju zatvorenika i motivacija i podsticaj da se ponašaju primerno u ustanovi.⁸⁷ Takođe, prema KZM i Zakonu o pomilovanju,⁸⁸ u zavisnosti od izvršenog krivičnog dela, oni mogu podneti zahtev za pomilovanje, čime se izrečena kazna može zameniti blažom kaznom.⁸⁹

Što se tiče amnestije, ni poslednji Zakona o amnestiji,⁹⁰ niti onaj iz 1999,⁹¹ i 2002. godine,⁹² amnestija se ne odnosi na kazne doživotnog zatvora.

U periodu 1991–2011. godine, izrčene su 30 kazne doživotnog zatvora,⁹³ a danas je taj broj već 40 osuđena lica na kaznu doživotnog zatvora. Ovo se zasniva isključivo na izvršenim teškim zločinima, izvršeni poslednjih godina zbog kojih sudije nisu mogle da se odluče za blaže kazne. U 2016. godini, izrečene su četiri kazne doživotnog zatvora zbog izvršenih krivičnih dela ubistva; u 2015. godini - tri za krivična dela ubistva, jedna za zlostorničko udruživanje; u 2014. i 2013. godine nije izrečena kazna doživotnog zatvora; u 2012 godini - jedna za ubistvo, u 2011. godini izrečene su pet doživotne kazne zatvora zbog izvršenja ubistva.⁹⁴

U analiziranom periodu (1991–2011) bilo je ukupno 29 zatvorenika koji su osuđeni na doživotni zatvor, koji su u KPD Idrizovo odsluživali zatvorsku kaznu. Većina njih su Albanci (48,2%), zatim su Makedonci (37,9%), Romi (10,4%) i Turci (5,3%).⁹⁵

⁸⁷ *Gruevska-Drakulevski, Aleksandra* (2014) "Life Sentence Prisoners in the Republic of Macedonia" in *Iustinianus Primus Law Review*, No. 09, volume V, Summer 2014, Skopje: Faculty of Law "Iustinianus Primus" in Skopje. (<http://lawreview.pf.ukim.edu.mk/>). (Pristupljeno na: 27.3.2018).

⁸⁸ Zakon za pomilovanje ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br.20/1993, 12/2009 i 99/2016).

⁸⁹ Čl. 114 KZM.

⁹⁰ Zakon za amnestija ("Služben vesnik na Republika Makedonija", 2017).

⁹¹ Zakon za amnestija ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 6/1999), član 1: Amnestijata ne se odnesuva na licata osudeni so pravosilna presuda na kazna doživoten zatvor.

⁹² Zakon za amnestija ("Služben vesnik na Republika Makedonija" br. 18/02 od 07.03.2002. godina).

⁹³ *Gruevska-Drakulevski, Aleksandra* (2014) "Life Sentence Prisoners in the Republic of Macedonia" in *Iustinianus Primus Law Review*, No. 09, volume V, Summer 2014, Skopje: Faculty of Law "Iustinianus Primus" in Skopje. (<http://lawreview.pf.ukim.edu.mk/>). (Pristupljeno na: 27.3.2018).

⁹⁴ www.stat.gov.mk. (Pristupljeno na: 27.3.2018).

⁹⁵ *Gruevska-Drakulevski, Aleksandra* (2014) "Life Sentence Prisoners in the Republic of Macedonia" in *Iustinianus Primus Law Review*, No. 09, volume V, Summer 2014, Skopje: Facul-

Svi su izvršili najmanje jedno ubistvo zbog koje su osuđeni na kaznu doživotni zatvor. Nijedan od njih nije uslovno otpušten. Svi zatvorenici na kaznu doživotnog zatvora imaju nizak stepen obrazovanja, većina njih ima porodice i decu i nisu u radnom odnosu. Većina njih nije zavisna od droge ili alkohola. Visok procenat njih su recidivisti.⁹⁶

ZAKLJUČAK

Mnogi pravni sistemi širom sveta koriste kaznu doživotni zatvor za kažnjavanje nekih od najtežih zločina. Kazna doživotni zatvor odnosi se na situaciju u kojoj se optužen osuđuje da provede ostatak svog života u zatvoru nakon presude za izvršeno krivično delo. Uprkos široko rasprostranjenoj upotrebi kao vid kazne u mnogim jurisdikcijama, kazna doživotni zatvor i dalje je kontraverzna.⁹⁷

Kazna doživotni zatvor znači različite stvari u različitim zemljama. U nekim jurisdikcijama to bukvalno znači da će zatvorenik provesti ostatak svog prirodnog života u zatvoru bez mogućnosti otpuštanja (uslovni otpust). U drugim jurisdikcijama, zatvorenici se osuđuju na doživotni zatvor, s obzirom na to da postoji mogućnost da budu uslovno otpušteni nakon odsluženja određenog broja godina. Kazna doživotni zatvor propisana u međunarodnom pravu odnosi se na kaznu doživotnog zatvora sa mogućnošću uslovnog otpusta. Nasuprot tome, kazna doživotni zatvor bez mogućnosti uslovnog otpusta je kritikovana kao kršenje ljudskih prava. Naime, ističe se da se na ovaj način povređuje ljudsko dostojanstvo. Zatim, kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti za uslovni otpust smatra se okrutnom, nehumanom i ponižavajućom kaznom. Takođe dovodi se u pitanje pravo na rehabilitaciju zatvorenika i mnogi smatraju da se na ovaj način kazna doživotnog zatvora izjednačava smrtnom kaznom.

Ukidanje smrtne kazne u državama članicama Evropske unije rezultiralo je povećanjem upotrebe kazne doživotnog zatvora. Ovo je dodatno dovelo do prenatrpanosti zatvora, što bi moglo narušiti efikasno i humano upravljanje sa zatvorenicima.

ty of Law "Iustinianus Primus" in Skopje. (<http://lawreview.pf.ukim.edu.mk/>). (Pristupljeno na: 27.3.2018).

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Valeska David & Julie Fraser, *Juvenile Criminal Justice before the Inter-American Court of Human Rights: Aims and Limitations of the Imprisonment of Children*, in *The Inter-American Court Of Human Rights: Theory And Practice, Present And Future* 547, 551 (Yves Haeck, Oswaldo Ruiz-Chiriboga & Clara Burbano Herrera, eds, 1st ed., 2015).

U mnogim evropskim zemljama, kazna doživotni zatvor je efikasno ukinuta. Mnoge evropske države ukidaju kaznu doživotnog zatvora i uvode dugotrajni zatvor u trajanju od 15, 20, 30 i 40 godina. Mali broj zemalja širom sveta dozvoljavaju da maloletnici budu kažnjeni sa kaznom doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta ili pomilovanja. U nekim državama, na primer, u Kanadi i u nekim američkim državama, kazna doživotni zatvor može se izreći čak i za saobraćajne delikte.

Kazna doživotni zatvor je najstroža kazna koja se u Republici Makedoniji može izreći za ozbiljna krivična dela. Prema Krivičnom zakoniku Republike Makedonije doživotni zatvor može se izreći za 25 krivičnih dela, s time što u našem Krivičnom zakoniku za dela izvršena namerno za koje zakon propisuje kaznu zatvora od 20 godina, za teške oblike ovih dela, zakon je alternativno propisao i kaznu doživotni zatvor. Za krivična djela za koja je propisana kazna i doživotni zatvor, može se izreći kazna dugotrajni zatvor od 40 godina. Kazna doživotni zatvor ne može se propisati kao glavna kazna. Kazna doživotni zatvor ne može se izreći počiniocu koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršio 21 godinu života.

U Republici Makedoniji izriče se kazna doživotnog zatvora sa mogućnošću uslovnog otpuštanja nakon izdržanih 25 godina (pre novele KZM ovaj formalni kriterijum je bio postavljen na izdržanih najmanje 15 godina).

Analiza kazne doživotnog zatvora u Republici Makedoniji pokazala je da iako *de jure* postoji mogućnost uslovnog puštanja na slobodu, u praksi je gotovo nikada nije odobrena, što potencijalno čini da je *de facto* neefikasna. Štaviše, zatvorenici koji izdržavaju kazne doživotnog zatvora u Republici Makedoniji isključene su iz aktivnosti reintegracije, čime se dalje smanjuje nada rehabilitacije i oslobađanja.

Što se tiče izvršenja kazne doživotnog zatvora, posebnu pažnju treba obratiti na sigurnost zatvora. Treba preduzeti posebne mere kako bi se sprečilo štetno delovanje kazne doživotnog zatvora i drugih dugih zatvorskih kazni. Posebnu pažnju treba posvetiti promociji kontakta sa porodicom, mora da se podstaknu drugi kontakti sa spoljnim svetom, i treba da budu preduzeti posebni naponi kako bi se omogućilo davanje različitih oblika izlaza iz zatvora, nešto što se ne vrši u skladu sa sadašnjom regulativom u Republici Makedoniji. Osim toga, zatvorenici treba da imaju pristup do odgovarajućih savetovališta, pomoći i podršci. S obzirom da je postpenalni tretman važna karika u uspešnoj resocijalizaciji i reintegraciji nazad u društvu, Preporuka Rec (2003) 23 posvećuje posebno poglavlje o ovom pitanju, kao i zatvorenicima kojima je opozvan uslovni otpust. U Preporuci je, između ostalog, posebno naglašeno da, s obzirom na to da je to specifična kategorija zatvorenika, posebno važno za zatvorsku upravu da napravi pažljivu procenu kako bi utvrdila da li određeni zatvorenici predstavljaju rizik za sebe i druge.

Na kraju, kada je u pitanju kazna zatvora, uopšte, možemo ukazati na brojne kritike s obzirom na činjenicu da se u osnovi kazne zatvora nalazi osvetoljubivost, retributivnost, punitivnost, a s druge strane, se primenjuje kako bi se ponovo socijalizirali kriminalci, što su potpuno antagonistički ciljevi kazne zatvora.

Stoga, kako bi se sprečili štetni efekti kazne doživotnog zatvora i ostale dugotrajne kazne, zatvorenicima koji služe doživotnu kaznu i druge duge kazne zatvora treba ponuditi odgovarajuće materijalne uslove i mogućnosti za fizičke, intelektualne i emocionalne stimulacije; da se razvije prijatan i prijateljski dizajn zatvorskih prostorija, nameštaja i dekoracije, zatvorenici treba da budu smešteni u zatvorima koji se nalaze u neposrednoj blizini njihovih porodica ili bliskih rođaka; treba omogućiti prijem pisma, telefonskih poziva i posete onoliko često koliko je to moguće, pristup do dnevne štampe, radio i televizije i spoljnih posetioaca. Posebni naponi treba da se učine kako bi se dozvolilo davanje različitih oblika izlaza iz zatvora; zatim da se smanji rizik od samoubistva, naročito neposredno nakon osude; da se eliminiše štetne efekte dugotrajne kazne, kao što su institucionalizacija, pasivnost, smanjeno samopoštovanje i depresije.

Ako nacionalni sistemi koji podležu međunarodnom i evropskom zakonu ne ispunjavaju ove standarde u pogledu doživotnog zatvora, oni mogu biti u suprotnosti sa Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima i/ ili Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

ALEKSANDRA GRUEVSKA-DRAKULEVSKI, LL.D.,
Associate Professor, University "Ss. Cyril and Methodius",
Faculty of Law "Iustinianus Primus", Skopje, Institute of Criminal Law

LIFE IMPRISONMENT IN THE INTERNATIONAL, EUROPEAN AND MACEDONIAN LAW

Summary

The author analyzes the legal and practical aspects of the life imprisonment in the international, European and the Macedonian law. Thus, the author analyzes the most important international documents in regards to the treatment of life sentenced prisoners. The author concludes that life imprisonment isn't forbidden according to the international human rights, furthermore is an alternative to death sentence. In many European countries, the life imprisonment has been effectively abolished. Despite it's widely used as a punishment in many jurisdictions, life imprisonment is still subject of controversy.

Life imprisonment means different things in different countries. Life imprisonment without the possibility of parole is criticised as a violation of human rights.

In terms of prevention of harmful effects of the life imprisonment and other long term prison sentences, life sentenced prisoners should be offered appropriate standards. If national systems that are subject to international and European law do not satisfy these standards in terms of life imprisonment, they can be at risk with the ICCPR and/ or ECHR.

IVANA MILJUŠ,
BOJANA STANKOVIĆ

KOMANDNA ODGOVORNOST

- Problem dokazivanja u postupcima pred Međunarodnim sudom -

U V O D

Standard dokazivanja u pravnoj teoriji zasebno se analizira kroz Statute i praksu ad hoc tribunala, Međunarodnog krivičnog suda, te zakonodavstvo i praksu nacionalnih sudova. U okviru standarda, izdvajaju se razmatranja o teretu dokazivanja i dovoljnosti dokaza za pojedine faze krivične procedure odnosno pojedine procesne radnje. Član 18 i 19 Statuta Tribunala za bivšu Jugoslaviju, koristi standard "*prima facie osnove za optužnicu*". Prilikom kontrolisanja da li postoji dovoljno dokaza podnetih uz optužnicu za ulazak u fazu suđenja (faza prihvatljivosti), sudija pretresnog veća ceni da li ista pruža "uverljiv slučaj koji će (ukoliko nije protivrečan odbrani) da bude dovoljna osnova za osudu okrivljenog po optužbi".¹

Izraz "*prima facie slučaj*", upućuje na određeni stepen sumnje, a u suštini se radi o odgovarajućoj proceni tužioca koja se mora temeljiti na ozbiljnim i re-

Ivana Miljuš, saradnik u nastavi na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
Bojana Stanković, viši savetnik u Višem sudu u Beogradu.

¹ Presuda u predmetu Haradinaj i drugi, IT-04-84, par. 19. Sve presude u daljem tekstu preuzete su <http://www.icty.org>, 20. avgust 2018.